

УДК 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-2-46>**Наталія ЄЩЕНКО,***orcid.org/0000-0001-7383-1751*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української та російської мов як іноземних

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *nata.lubyst@gmail.com*

СИСТЕМА ЛЕКСИЧНИХ ВПРАВ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Пропонована стаття присвячена опису лексичних вправ, спрямованих на формування лексичних навичок та вмій у навчанні української мови як іноземної. Розробка системи лексичних вправ є важливим сегментом у методіці навчання іноземців української мови. На етапі засвоєння нової лексики викладач організовує тренування за допомогою вправ з метою формування і вдосконалення лексичних навичок. Лексичні вправи мають формувати основні психофізіологічні механізми, що лежать в основі лексичних навичок. Такими механізмами є: пригадування лексичної одиниці, правильне сполучення її з іншими лексичними одиницями, співвіднесеність слухового та артикуляційного образу слова із зоровим образом предмета та уявленням, асоціативні зв'язки слова, співвіднесеність із ситуацією вживання. Дуже важливо відпрацьовувати такі характеристики лексичного значення, як багатозначність, парадигматичні, синтагматичні та дериваційні зв'язки слова. Таке спрямування мають системно-мовні вправи. Вони допомагають зафіксувати в пам'яті лексичні одиниці, усвідомити їх системну цінність. Системно-мовні вправи спрямовані на оволодіння семантикою, словотвором, сполучуваністю та системними зв'язками слова. Умовно-комунікативні вправи дозволяють підготувати учнів до здійснення мовленнєвої діяльності мовою, що вивчається, з використанням введеної лексики. Вони поетапно формують мовленнєві навички шляхом імітації, підстановки, трансформації мовленнєвого зразка з відповідною лексикою та самостійного вживання лексичних одиниць у реченні. Це можуть бути вправи на заповнення пропусків, на розширення мовленнєвих зразків, на питання-відповідь, на побудову речень із новими словами, на переказ почутого чи прочитаного тексту, на інсценування діалогів. Комунікативні вправи мотивують ситуативно зумовлену мовленнєву діяльність на основі засвоєних лексичних одиниць. Комунікативні вправи передбачають комунікативне завдання. Такими вправами є створення діалогів, мікротекстів (опис, розповідь, лист), перекладні вправи, лексичні ігри тощо. Наведена класифікація вправ може бути використана для розроблення навчальних матеріалів з лексики для іноземців.

Ключові слова: *лексичні вправи, лексичні навички, викладання української мови як іноземної.*

Nataliia YESHCENKO,*orcid.org/0000-0001-7383-1751*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian and Russian as Foreign Languages

Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine), *nata.lubyst@gmail.com*

SYSTEM OF LEXICAL EXERCISES IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The proposed article is devoted to the description of lexical exercises aimed at the formation of lexical skills and abilities in teaching Ukrainian as a foreign language. The development of a system of lexical exercises is an important segment in the methodology of teaching foreigners the Ukrainian language. At the stage of learning new vocabulary, the teacher organizes training through exercises in order to form and improve lexical skills. Lexical exercises should form the basic psychophysiological mechanisms underlying lexical skills. Such mechanisms are: recalling a lexical unit, its correct combination with other lexical units, the correlation of auditory and articulatory image of the word with the visual image of the object and conception, associative connections of the word, correlation with the situation of use. It is very important to work out such characteristics of lexical meaning as polysemy, paradigmatic, syntagmatic and derivational connections of a word. This is the direction of system-language exercises. They help to record lexical units in memory, to realize their systemic value. System-language exercises are aimed at mastering the semantics, word formation, compatibility and system connections of the word. Conditional-communicative exercises allow to prepare students for the

implementation of speech activity in the language being studied, using the introduced vocabulary. They gradually form speech skills by imitating, substituting, transforming a speech pattern with appropriate vocabulary and independent use of lexical units in a sentence. These can be exercises to fill in the blanks, to expand speech patterns, to answer questions, to build sentences with new words, to retell a text heard or read, to stage dialogues. Communicative exercises motivate situationally conditioned speech activity on the basis of mastered lexical units. Communicative exercises anticipate a communicative task. Such exercises are the creation of dialogues, microtexts (description, story, letter), translation exercises, lexical games, etc. The given classification of exercises can be used for development of educational materials on vocabulary for foreigners.

Key words: *lexical exercises, lexical skills, teaching Ukrainian as a foreign language.*

Постановка проблеми. Викладання української мови як іноземної є перспективною галуззю сучасної лінгводидактики, вагоме місце в якій посідає методика оволодіння українською лексикою. Розроблення системи вправ, спрямованих на засвоєння лексики, які є основним інструментом формування лексичних навичок, є важливим сегментом у методиці навчання іноземців української мови. Як стверджують психолінгвісти, засвоєння слова базується на утворенні в корі півкуль головного мозку складного комплексу нервових зв'язків між зоровим, слуховим і руховим ділянками кори (Пассов, 1989: 134). Отже, система вправ, спрямованих на засвоєння лексики, має формувати ці нервові зв'язки і базуватися на психолінгвістичних даних.

Аналіз досліджень. Автор психолого-методичної концепції Б. В. Беляєв стверджує, що володіння іноземною мовою у психофізіологічному розумінні визначається певним сформованим динамічним стереотипом, якому передують процес утворення відповідного психофізіологічного механізму. На думку вченого, практичне оволодіння іноземною мовою супроводжується несвідомим (інтуїтивним) способом її засвоєння, за якого встановлюється єдність мови і мислення. Основним психологічним принципом навчання іноземної мови виступає принцип навчання мисленню іноземною мовою. Учнів треба навчати не просто іноземної мови, а мисленню нею (Беляєв, 1965: 36). Б. В. Беляєв підкреслює єдиний психологічно значущий варіант поєднання свідомого та інтуїтивного у вивченні іноземної мови: за свідомим оволодінням слідує інтуїтивне оволодіння іноземною мовою (Беляєв, 1965: 18). Інакше кажучи, за засвоєнням правил граматики має слідувати різноманітне практичне застосування засвоєних правил у мовленні іноземною мовою. Дослідник констатує необхідність психологічного розмежування мови як засобу спілкування і мовлення як процесу спілкування за допомогою мови. Він відстоює точку зору, що іноземну мову треба вивчати як діяльність. Надалі психологічна теорія мови як діяльності продуктивно розвинулася в роботах О. О. Леонтьєва.

Теорія О. О. Леонтьєва стверджує, що навчання іноземної мови – це навчання мовленнєвої діяльності за допомогою іноземної мови (Леонтьєв, 1999: 220). Мовлення іноземною мовою відрізняється від мовлення рідною, головним чином, тими мовленнєвими операціями, які має здійснити мовець, щоб побудувати висловлювання з тим самим змістом. Ці мовленнєві операції можна сформувати двома шляхами. Або шляхом наслідування, або шляхом свідомого здійснення певної операції на рівні усвідомлення з наступною автоматизацією і включенням у більш складну дію. На практиці використовуються завжди обидва способи (Леонтьєв, 1999: 220). Операції і дії в методиці мають назву «мовленнєві навички» і «мовленнєві вміння». Перехід з однієї мови на іншу з психолінгвістичної точки зору – це зміна правил переходу від програми до її реалізації. Ця зміна не може бути здійснена одразу, шляхом одноментного переключення старих правил на нові: людина не може одразу заговорити новою мовою. Вона має пройти через опосередковане володіння іноземною мовою, де опосередкованою ланкою виступає рідна мова. Надалі опосередкована ланка все більше редукується. Кінцевою метою цього процесу редукції є встановлення прямого зв'язку між програмою і системою правил іноземної мови, що відповідає відносно повному володінню іноземною мовою, або «мисленню іноземною мовою». Завдання методики – побудувати алгоритм дій, що забезпечують оптимальний шлях переносу навичок на нову мову, редукцію «старих» правил і автоматизацію «нових» (Леонтьєв, 1999: 223).

Основним методом, який забезпечує перехід від усвідомленого здійснення мовленнєвих операцій до їх автоматизації і встановлення прямого зв'язку між мисленням і системою слів та правил іноземної мови, є вправи. Як стверджує Б. А. Бенедиктов, у процесі оволодіння іноземною мовою велике значення має інтенсифікація мовленнєвих вправ і мовленнєвої діяльності в цілому. Напружена практика в іноземному мовленні навіть протягом нетривалого часу суттєво покращує володіння іноземним матеріалом, що підтверджується

експериментально-дослідним шляхом (Бенедиктов, 1974: 187).

Метою статті є опис системи лексичних вправ, спрямованих на формування лексичних навичок та вмій у навчанні української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Вправа – це спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання навчальних операцій, дій або діяльності з метою оволодіння іноземною мовою. На етапі засвоєння нової лексики або автоматизації дій учнів з новими лексичними одиницями викладач організовує тренування за допомогою вправ з метою формування і вдосконалення лексичних навичок.

Навчаючи лексики, ми маємо формувати лексичні навички, тобто автоматизоване вживання лексичних одиниць. Які механізми лежать в основі функціонування лексичних навичок? М. І. Жинкін зазначає, що, по-перше, необхідно *згадати* лексичну одиницю, *викликати її з пам'яті* відповідно до задуму. По-друге, миттєво *сполучити* цю лексичну одиницю з попередньою і наступною, причому це сполучення має бути правильним лінгвістично і адекватним мовленнєвому завданню в певній ситуації (Пассов, 1989: 135).

Окрім названих операцій виклику і сполучення, в лексичній навичці можна виділити й інші компоненти: слуховий та артикуляційний образ слова, співвіднесеність слухового та артикуляційного образу слова із зоровим образом предмета й уявленням, асоціативні зв'язки слова, співвіднесеність слова із ситуацією тощо. О. Р. Лурія писав, що слово – це цілий вузол, що має множинну систему зв'язків як звукового і морфологічного характеру, так і наочно-ситуативного (Пассов, 1989: 135). Усі ці зв'язки спираються на основні види пам'яті (моторну, зорову, слухову, асоціативну).

Отже, лексична навичка – це автоматизована дія з вибору лексичної одиниці відповідно до задуму, правильного сполучення з іншими лексичними одиницями, правильного ситуативного вживання. Лексичні вправи повинні забезпечувати формування всіх названих компонентів лексичної навички.

Окремо варто зупинитися на структурі лексичного значення слова. Психолінгвістичні дослідження «присутності» значень слів у свідомості мовців свідчать, що значення слова перебуває в певних відношеннях тотожності й відмінності з іншими словами, що мовці усвідомлюють реалізацію значення в тексті (намагаючись пояснити значення слова через текст), що мовці усвідомлюють внутрішню форму слова (мотивацію найме-

нування) та ситуативну зумовленість реалізації значень слів (Основы теории речевой деятельности, 1974: 197). Отже, можна говорити, що значення слова виступає в сукупності: предметної співвіднесеності слова, понятійної співвіднесеності, парадигматичних характеристик слова, синтагматичних властивостей слова, прагматичних характеристик слова, фонових характеристик слова, мотиваційного компонента. Слово містить усі ці характеристики в згорнутому вигляді, в мовленні вони виявляються, оскільки слово щось називає, щось позначає, воно вибране з групи слів і пов'язане з іншими словами, через нього виражене певне ставлення мовця до того, про що йдеться, в ньому відображені певні знання мовця і внутрішня форма. Система лексичних вправ має враховувати і покривати весь цей комплекс елементів лексичного значення.

Вправи формують передусім той лексичний матеріал, який був на уроці представлений системно. Системне представлення лексики дає можливість закріплення лексичного матеріалу за певними групами: *лексичними мікротемами, лексико-семантичними групами, лексико-тематичними групами, спільнокореновими словами*. Дуже ефективним способом вивчення лексики є *текст* (текстовий матеріал). Ефективність роботи з текстом пояснюється високою продуктивністю механізму мимовільного запам'ятовування в умовах контексту, тобто в умовах великої кількості асоціативних опор.

Залежно від характеру й орієнтації лексичні вправи поділяються на *некомунікативні* або *системно-мовні, умовно-комунікативні* та *комунікативні (мовленнєві)*. Вправи кожного з різновидів можуть мати продуктивну чи рецептивну спрямованість.

На етапі *засвоєння* нової лексики викладач організовує тренування з метою формування і вдосконалення лексичних навичок. Учень оволодіває формою, значенням, функцією лексичних одиниць завдяки виконанню *некомунікативних* та *умовно-комунікативних* вправ. На етапі *застосування* здійснюється відтворення лексичної одиниці на рецептивному і продуктивному рівнях. Викладач створює умови для спілкування в усній і письмовій формі з використанням нових лексичних одиниць. Учні вживають нову лексику в мовленні відповідно до поставленої комунікативної ситуації спілкування. На цьому етапі виконуються *комунікативні* вправи (Гнаткевич, 1999).

Системно-мовні (некомунікативні) вправи спрямовані на осмислення лексичного матеріалу, набуття лексичних знань. Ці вправи допомага-

ють зафіксувати в пам'яті лексичні одиниці, усвідомити їх системну (співвідношення з іншими лексичними одиницями мови, що вивчається) і контрастивну (співвідношення з перекладними еквівалентами в рідній мові учнів) цінність. Такі вправи, як правило, містять інструкції, що починаються словами «проаналізуйте, порівняйте, назвіть, прослідкуйте, згрупуйте, підберіть і т.д.».

Це може бути вправа, яка знайомить зі *звучанням* лексичних одиниць: повторення слів, словосполучень і мовленнєвих кліше за викладачем з виділенням наголосу.

Вправою на оволодіння знаннями про *словотвір лексичних одиниць* може бути:

- групування слів за різними формальними ознаками: словотворчими компонентами (коренями, афіксами), частинами мови;

- аналіз похідних слів та їх переклад на рідну мову учнів на основі знання семантики морфем.

Можливі некомунікативні вправи для набуття знань про *семантику лексичних одиниць*:

- називання всіх видових понять до певного родового поняття (наприклад, меблі – *стіл, стілець, шафа* тощо);

- групування слів, що входять до певної тематичної групи;

- вибір із ряду слів того слова, що відповідає (не відповідає) певній темі;

- поєднання лексичної одиниці з її дефініцією;

- пояснення значення лексичних одиниць;

- вказівка на різницю в значеннях близьких за семантикою лексичних одиниць.

Прикладом вправи для набуття знань про *сполучуваність слова* може бути утворення словосполучень.

Прикладом вправи на оволодіння знаннями про системні зв'язки слова (здатність мати *синоніми, антоніми, пароніми, фразеологічні відповідники, стилістичне забарвлення*) може бути:

- вибір синоніма, антоніма, фразеологізма-відповідника, еквівалента рідною мовою до поданого слова;

- вибір відповідних контекстів до паронімів.

Наведемо приклади системно-мовних вправ.

Вправи словотвірного спрямування.

1. З наведеного переліку слів виберіть і запишіть *спільнокореневі*. Визначте в них *корінь*. (Вправа на підбір спільнокореневих слів).

Працювати, жити, вчитися, писати, праця, письмовий, вчитель, письмо, працівник, життя, навчання.

2. Прочитайте слова. Зверніть увагу на значення, яке надають словам *суфікси*.

Письменниця, художниця, помічниця. Письменник, художник, помічник.

3. Знайдіть *праворуч* словосполучення, від яких утворені *складні слова ліворуч*.

Газопровід
Природоохоронний
охороняти

Міжнародний
природу між народами
проводити газ

Вправи, спрямовані на аналіз значення лексичних одиниць.

1. Скажіть, які ще *фрукти* можна купити в магазині? (вправа спрямована на підбір видового поняття до родового).

Фрукти – яблука, апельсини,

2. Визначте, якій темі відповідають наведені слова (вправа спрямована на підбір родового поняття до видового).

Футбол, м'яч, басейн, стадіон, суддя, змагання; грати, плавати, бігати, стрибати.

3. Виберіть із тексту слова і словосполучення, пов'язані з темою «*Портрет людини*» (вправа спрямована на роботу з лексику певної тематичної групи).

4. Знайдіть слова, що відповідають наведеним визначенням.

Будівництво
Житло
Будівля

приміщення, в якому живуть
місце, де будують
споруда, яку побудували

5. Прочитайте речення. Зверніть увагу на різні значення дієслова читати. Якщо виникнуть труднощі, звертайтеся до словника (вправа спрямована на визначення значень багатозначного слова).

А) Я люблю *читати* оповідання Коцюбинського. Б) Сьогодні лекцію *читає* професор Сергійчук. В) На концерті вірші Тараса Шевченка буде *читати* Сяомін.

6. Розгляньте дієслова зберігати – берегти – охороняти. Дієслово зберігати вказує на місце чи умови зберігання або на те, що предмет якісно не змінився. Дієслово берегти вказує на *дбайливе поводження з предметом чи особою*. Дієслово охороняти означає *захист предмета чи особи від якихось небажаних дій*.

А) Продукти треба *зберігати* в холодильнику. Б) Цінні папери треба *зберігати* в сейфі. В) Держава має *охороняти* пам'ятки історії, культури, природи. Г) Я буду все життя *зберігати* у пам'яті нашу першу зустріч. Д) Що маємо, те не *бережемо*. Е) *Бережи* честь змолоду. Є) Мама не продає наш старий будинок, вона *береже* його для мене.

7. З'єднайте фразеологізми з відповідними значеннями.

Як сніг на голову	«багато»
Як кіт наплакав	«дуже далеко»
Як піску морського	«зовсім несподівано,
За тридев'ять земель	раптово»
	«мало»

Вправи, що формують знання про сполучуваність слів.

1. Утворіть словосполучення зі словами:

мити, прати – руки, посуд, підлога, обличчя, сорочка; *розбити, зламати* – чашка, палка, скло, стілець, вікно, тарілка, рука, годинник.

2. З наведених слів підберіть означення до іменників *фільм, актор*.

Історичний, талановитий, музичний, художній, документальний, посередній.

Вправи на оволодіння знаннями про системномовні зв'язки слова (здатність мати синоніми, антоніми, пароніми, стилістичне забарвлення).

1. Складіть словосполучення з паронімами:

порвати, розірвати, вирвати – аркуш паперу, лист, сорочка; *дружний, дружній* – візит, допомога, сім'я, колектив, країна, зустріч, відносини.

2. Замініть виділені слова синонімами чи близькими за значенням виразами.

А) Дочка київського князя мала незвичайну долю. Б) Анастасія вийшла заміж за угорського короля Андрія І. В) 1048 року Ярослав Мудрий дав дозвіл на шлюб Анни з Генріхом І. Г) Анна стала на чолі французької держави.

Умовно-комунікативними називаються такі лексичні вправи, виконання яких дозволяє підготувати учнів до здійснення мовленнєвої діяльності мовою, що вивчається, з використанням введеної лексики. Вони формують лексичні навички. Послідовність виконання вправ має бути поетапною «від простішого – до складнішого». Для формування *репродуктивних* лексичних навичок оптимальною є така послідовність вправ:

1. Імітація мовленнєвого зразка. Імітація може бути у вигляді запитань учителя, які вимагають коротких відповідей з використанням нових лексичних одиниць. Тобто матеріал для відповіді учня «закладений» у запитанні вчителя. Так само можна використовувати лаконічні відповіді на спеціальні запитання викладача.

Викладач: Сашико – студент?

Учень: Так, Сашико – студент.

2. Лаконічні відповіді на альтернативні запитання викладача.

«Дайте короткі відповіді на запитання».

Викладач: Сашико навчається в університеті чи в коледжі?

Учень: В університеті.

3. Підстановки в мовленнєвий зразок. Елементи підстановки у вправах можуть бути вербальними і підказуватися усно вчителем або подаватися списком, з якого учень може вибрати потрібну лексичну одиницю, та невербальними (малюнки тощо).

«Виправте мене, якщо я не правий».

Викладач: Сашико навчається на економічному факультеті? (історичний факультет, фізичний факультет)

Учень: Ні. Сашико навчається на історичному факультеті.

4. Завершення мовленнєвого зразка.

«Закінчіть речення».

Викладач: В університеті Сашико вивчає

Учень: В університеті Сашико вивчає історію.

5. Трансформація/розширення мовленнєвого зразка.

«Скажіть, де вони навчалися».

Викладач: Тетяна Олександрівна – лікар. Вона навчалася

Учень: Вона навчалася в медичному інституті.

6. Відповіді на різні типи запитань.

«Дайте відповіді на запитання».

Викладач: Ким хоче стати Сашико?

Учень: Він хоче стати істориком.

7. Самостійне вживання лексичної одиниці у фразі/реченні.

Викладач: Де ви навчаєтесь?

Учень: Я навчаюсь в університеті на фізичному факультеті.

Бажано дотримуватися саме такої послідовності вправ крок за кроком, не проминаючи етапи.

Як зазначає А. М. Щукін, умовно-комунікативними вправами продуктивного типу є: а) вправи на заповнення пропусків (слова беруться з пам'яті); б) вправи на розширення мовленнєвих зразків шляхом використання нових слів у функції додатка, обставини тощо; в) вправи на питання-відповідь; г) побудова речень з новими словами; д) вправи на переказ почутого чи прочитаного тексту; е) вправи на інсценування діалогів. Умовно-комунікативні вправи рецептивного типу – це: а) вправи на заповнення пропусків (слова беруться з наведеного списку); б) вправи на питання-відповідь (із вказівкою на слово); в) переклад на рідну мову слів, словосполучень, речень (Щукін, 2003).

Наведемо приклади умовно-комунікативних вправ.

Вправи на заповнення пропусків.

Вставте пропущені слова у правильній формі.

Пам'ятати, згадувати – згадати: Я не можу ... це слово. Я завжди ... про друзів. *Могти, уміти, знати:* Моя сестра добре ... англійську мову. Вона добре ... говорити англійською. Ми не ... піти на збори. *Створити, заснувати, розробити:* У Харкові ... нове акціонерне товариство. Іван Марчук ... свою школу в живописі. Київ, Щек та Хорив ... місто, яке назвали Києвом. Багато вчених ... ідею польоту в космос. *Навчатися, вивчати, вчити, навчати:* Він ... на третьому курсі Будівельного інституту. Оксана ... іспанську мову. У дитячому садку діти ... багато віршів. Вихователька ... дітей малювання.

Вправи на розширення мовленнєвих зразків шляхом використання нових слів у функції додатка, обставини тощо.

Закінчіть речення.

А. – Де ти навчаєшся?

– Я навчаюся ... (школа, ліцей, гімназія, коледж, університет, училище, технікум, інститут, академія, курси).

Б. – Що ти вивчаєш?

– Я вивчаю ... (мова, історія, право, філософія, біологія, економіка, фізика, математика).

Вправи на трансформацію мовленнєвого зразка.

Перифразуйте речення, вживаючи наведені слова.

зберігати, охороняти: Усі продукти в мене завжди в холодильнику. Армія захищає свою країну. Ця людина і в старості залишилася енергійною.

Вправи на питання-відповідь.

Дайте відповіді на запитання, що містять дієслова лексико-семантичної групи.

виробляти, випускати, виготовляти: Що виробляють заводи вашого міста? З чого виготовляють меблі? Яку продукцію випускає текстильна фабрика?

Вправи на побудову речень з новими словами.

Утворіть речення зі словосполученнями певної лексико-семантичної групи.

стежити за науковим життям країни, стежити за роботою приладу, стежити за розмовою; спостерігати явища природи, спостерігати за польотом птахів.

Комунікативними називаються лексичні вправи, змістом яких є практика учнів у здійсненні ситуативно зумовленої мовленнєвої діяльності на основі вже введених і засвоєних лексичних одиниць. Комунікативні вправи передбачають комунікативне завдання. Це завдання, яке стимулює

мовленнєву дію. Наприклад, «погодитися», «заперечити», «переконати», розповідь, опис тощо.

Для формування продуктивних лексичних навичок задіюють вправи:

1. Об'єднання мовленнєвих зразків у понадфразові єдності – діалогічну і монологічну. Це переважно так звані ситуативні вправи (ситуації можна створювати різними способами: за допомогою засобів наочності, описово, за допомогою представлення тексту для аудіювання тощо).

2. Використання мовленнєвих зразків у мікротекстах:

– опишіть предмет, малюнок, подію, використовуючи подані слова;

– розкажіть про подорож, відвідування музею, театру, улюблену книгу, фільм;

– напишіть лист другу.

3. Перекладні вправи.

4. Лексичні ігри.

Наведемо приклади комунікативних вправ.

Ситуативні вправи, що відповідають комунікативним інтенціям

Погодьтеся із запропонованими думками або заперечте їх за допомогою конструкцій Я думаю, ... Я гадаю, ... Мені здається, ... На мою думку, ... тощо.

Комунікативні вправи, що відповідають лексико-семантичним та тематичним групам.

1. *Складіть розповідь чи діалог з мовної теми, що вивчається, за поданими питаннями, за поданим планом.*

Тема: «Дозвілля». Дайте відповіді на питання: Чи поширений у вас туризм? альпінізм? З якою метою люди займаються туризмом? Чи здійснювали ви подорож вашою країною, іншими країнами? Які визначні місця ви бачили? Що справило на вас найбільше враження? Чи ви є фотолюбителем чи кінолюбителем? Чи займаєтеся ви садоводством? Які культури ви розводите у вашому саду чи на городі? Чому вам подобається займатися садоводством?

2. *Складіть синквейн* (Вправа є ефективною для усвідомлення і запам'ятовування лексичних одиниць, їх сполучуваності. Вона розвиває асоціативне мислення).

У першому рядку записуємо одне слово – іменник. Це тема синквейна. У другому рядку треба написати два прикметники, що розкривають тему синквейна. У третьому рядку записуємо три дієслова, що описують дії, які стосуються теми синквейна. У четвертому рядку пишемо речення, яке стосується теми. Останній рядок – це словорезюме, яке дає нову інтерпретацію теми, виражає особисте ставлення до неї. Наприклад: 1. Дім.

2. Затишний, гостинний. 3. Побудувати, відремонтувати, купити. 4. Він потрібен кожному. 5. Сім'я.

Перекладні вправи

Переклад з української мови пропонуємо для розкриття більшого об'єму значень відповідника в системі української мови, для встановлення міжмовного незбігу об'ємів значень компонентів однієї лексико-семантичної групи. Наприклад:

Скажіть, яким дієсловом у вашій мові відповідають дієслова вивчати, вчити, навчатися, займатися.

Я вивчаю українську мову. Я вчу вірші Шевченка. Марія навчається в університеті. Вона займається музикою.

Лексичні ігри.

1. *Розповідь за малюнком. Мета:* активізація лексики з вивченої теми.

Хід гри: гравці утворюють пари. Кожна пара отримує малюнок з зображенням кімнати, в якій містяться різні речі й предмети. Студенти повинні описати ці предмети і зробити висновок про те, хто їхній власник за фахом. Виграє пара, яка склала найцікавіше оповідання і припустилася мінімальної кількості помилок.

2. *Цікаве оповідання. Мета:* активізація лексики з вивченої теми, розвиток навичок монологічного мовлення.

Хід гри: Студенти розбиваються на пари. Кожна пара отримує завдання – скласти оповідання на одну із запропонованих тем: «Поїздка за місто», «Відвідування музею», «За покупками», «У спортивному залі» та ін. Перемагає пара, яка припустилася найменшій кількості помилок, але склала найцікавіше оповідання.

3. *Назвіть професію. Мета:* активізація лексики з теми «Професія».

Хід гри: Група ділиться на дві команди. По черзі члени першої команди говорять, що робить людина цієї професії. Члени другої команди визначають професію. Якщо правильно визначають, то потім друга команда загадує професію.

Оскільки, як експериментально встановлено, найбільш інтенсивне забування нової лексики спостерігаємо в першу добу, то приступати до виконання лексичних вправ рекомендують відразу після введення слів, на тому ж занятті. При цьому перші лексичні вправи слід виконувати усно, незалежно від того, для забезпечення якого виду мовленнєвої діяльності призначені відповідні слова. Інакше кажучи, на тому ж занятті, коли вводиться нова лексика, її треба закріпити в усних вправах, а в ролі домашнього завдання можна запропонувати як письмові, так і усні вправи.

Висновки. Отже, лексичні вправи мають формувати основні психофізіологічні механізми, що лежать в основі лексичних навичок, тобто «мислення іноземною мовою». Такими механізмами є: пригадування лексичної одиниці (основні види пам'яті), правильне сполучення її з іншими лексичними одиницями, співвіднесеність слухового та артикуляційного образу слова із зоровим образом предмета та уявленням, асоціативні зв'язки слова, співвіднесеність із ситуацією вживання.

Дуже важливо відпрацьовувати такі характеристики лексичного значення, як багатозначність, парадигматичні, синтагматичні та дериваційні зв'язки слова. Таке спрямування мають *системно-мовні* вправи. *Умовно-комунікативні* вправи поетапно формують мовленнєві навички шляхом імітації, підстановки, трансформації мовленнєвого зразка з відповідною лексикою та самостійного вживання лексичних одиниць у реченні. Комунікативні вправи мотивують ситуативно зумовлену мовленнєву діяльність на основі засвоєних лексичних одиниць (створення мікротекстів, лексичні ігри тощо).

Перспективним у досліджуваному напрямі є створення на основі описаної класифікації лексичних вправ дидактичних матеріалів, що забезпечують засвоєння української лексики як іноземної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонів О. Типологія тестів для навчання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2016. Вип. 12. С. 152–158.
2. Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. Москва : Просвещение, 1965. 228 с.
3. Бенедиктов Б. А. Психология овладения иностранным языком. Минск : Вышэйшая школа, 1974. 336 с.
4. Гнаткевич Ю. В. Навчання лексичного аспекту чужоземної мови у вищих навчальних закладах. Київ : Проміт, 1999. 319 с.
5. Крючкова Л. С., Мощинская Н. В. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному : учебное пособие для начинающего преподавателя, для студентов-филологов и лингвистов, специализирующихся по РКИ. Москва : Флинта: Наука, 2009. 480 с.
6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 1999. 288 с.
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
8. Основы теории речевой деятельности / под ред. А. А. Леонтьева. Москва : Наука, 1974. 368 с.

9. Пассов Е. А. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. Москва : Русский язык, 1988. 276 с.
10. Тылец В. Г. Интеграция психологического и методического подходов в концепции обучения иностранным языкам Б. В. Беляева. *Известия ТРТУ*. 2006. № 1. Т. 56. С. 132–141.
11. Шукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного : учеб. пособие для вузов. Москва : Высшая школа, 2003. 334 с.

REFERENCES

1. Antoniv O. Typologiya testiv dlya navchannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi [Typology of tests for teaching Ukrainian as a foreign language]. *Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language*, 2016, Nr 12, pp.152–158 [in Ukrainian].
2. Belayev B.V. Ocherki po psikhologiyi obucheniya inostrannym yazykam [Essays on the psychology of teaching foreign languages]. Moscow: Education, 1965. 228 p. [in Russian].
3. Benediktov B.A. Psikhologiya ovladeniya inostrannym yazykom [Psychology of mastering a foreign language]. Minsk: High school, 1974. 336 p. [in Russian].
4. Hnatkevych Yu.V. Navchannya leksychnogo aspektu chuzhozemnoyi movy u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh [Teaching the lexical aspect of a foreign language in higher education]. Kyiv: Prosvita, 1999. 319 p. [in Ukrainian].
5. Kryuchkova L.S., Moshchinskaya N.V. Prakticheskaya metodika obucheniya russkomu yazyku kak inostrannomu: uchebnoye posobiye dlya nachinayushchego prepodavatelya, dlya studentov-filologov i lingvistov, specializiruyushchikhsya po RKI [Practical methods of teaching Russian as a foreign language: a textbook for a novice teacher, for students of philology and linguists specializing in RFL]. Moscow: Flinta: Nauka, 2009. 480 p. [in Russian].
6. Leontyev A.A. Osnovy psikhoinvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]. Moscow: Smysl, 1999. 288 p. [in Russian].
7. Metodyka navchannya inozemnykh mov i kultur: teoriya i praktyka: pidruchnyk dlya studentiv klasychnykh, pedagogichnykh i linyvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students. classical, pedagogical and linguistic universities] / Bigych O. B. et al.; ed. S.Yu. Nikolayeva. Kyiv: Lenvit, 2013. 590 p. [in Ukrainian].
8. Osnovy teorii rechevoy deyatel'nosti [Fundamentals of the theory of speech activity] / ed. A.A. Leontyev. Moscow: Nauka, 1974. 368 p. [in Russian].
9. Passov E.A. Osnovy kommunikativnoy metodiki obucheniya inoyazychnomu obshcheniyu [Fundamentals of communicative methods of teaching foreign language communication]. Moscow: Russian Language, 1988. 276 p. [in Russian].
10. Tylets V.G. Integratsiya psikhologicheskogo i metodicheskogo podkhodov v kontseptsii obucheniya inostrannym yazykam B.V. Belyayeva [Integration of psychological and methodological approaches in the concept of teaching foreign languages by B.V. Belyayev]. *News TRTU*, 2006, Nr 1, t. 56, pp. 132–141 [in Russian].
11. Shchukin A.N. Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo: uchebnoye posobiye dlya vuzov [Methods of teaching Russian as a foreign language: textbook for universities]. Moscow: High School, 2003. 334 p. [in Russian].